

Művészet és neonacionalizmus.

Művészet és neonacionalizmus . . .

A két fogalom említésekor legelőször is az a kérdés tolu előtérbe, vajjon a művészetről való gondolkodásunkba milyen mértékben fér bele magának a nacionalizmusnak a fogalma? A művészet külön, titokzatos világnak látszik, mely szinte minden más ideától különválva éli a maga fenséges életét. A l'art pour l'art elve azt fejezi ki, hogy a művészet egyesegyedül önmagáért van, önmagából fejleszti ki minden erejét, önmagában hordozza célját, a maga külön törvényei szerint él és hat; olyan virág, melynek teljesen külön gyökere, szervezete van, éltető nedveit a maga módján dolgozza föl és bomlasztja csodálatos gazdagságú szirmokba.

Ennek az elvnek a hirdetői rendesen meg szokták tagadni a művészetnek minden más ideával való vérbeli rokonságát és hirdetik, hogy a művésznek elefántcsonttoronyba zárkózva kell élnie, csupán arra a titokzatos hangra kell figyelnie, mely bensejének legmélyéről küldi misztikus parancsait minden alkotó művésznek, legyen az költő, festő, szobrász vagy muzsikus.

De ha mélyebben elgondolozunk e témán, okvetlen arra a meggyőződésre kell jutnunk, hogy ez a felfogás ilyen rideg fogalmazásban tarthatatlan. Igaz, hogy a művészetnek megvannak a maga külön, kodifikálhatatlan törvényei, melyek koroktól és nemzedékektől függetlenül irányítják a poéta tollát, a festő ecsetjét és a szobrász vésőjét, de végső eredményében a művészet tündérszép virágainak tápláló szálai is összefonódnak a lelki humusz méhében a többi, nagy emberi gondolat éltető gyökereivel, s a különböző összetételű lelkitalajok jelleme átszivódik a művészet bimbóiba épúgy, mint egy-egy nagy embercsalád, egy-egy nemzet másféle lelki megnyilatkozásába.

Vegyünk csak egy közeli példát.

Most gyönyörködhattünk a lengyel képzőművészeti kiállítás pompás alkotásaiban. A figyelmes szem észrevehette, hogy a lengyel művészet fel dolgozta ugyan a megelőző korok összes hatásait, hogy modern anyagában megnyilvánul a ma művészetének minden tanulsága, de bizonyos, hogy a lengyelek művészetében fölfedezhetünk olyan egyéni vonásokat is, melyek egyetlen más nép művészetében sem nyilvánulnak meg. A szláv néplélek ősi, nagy titkai virulnak itt ki. Feltör a lengyel náció lelkének vezetőszólama. Ez az önkénytelenül feltörő *nacionalista hang* az a külön, titokzatos parancs, mely az alkotót arra kényszeríti, hogy a többi népekétől eltérő árnyalatokat keverjen ki palettáján, hogy másképp vezesse a kompozíció vonalát, hogy egyéni módon kezelje a fa- és márványformáló vésőt és még olyankor is lengyel-magát fejezze ki, ha egy használati tárgyat — mondjuk — egy szőnyeget tervez.

A művészetben minden korban szót kért a nemzetek külön lelke. (Fej tegetésünkben a faj és nemzet fogalmát fejlődés-fokozatosan egybefolyónak tekintjük.) Hiszen elég, ha csak a reneszánsz korára gondolunk. Mily külön-

bözőképen virult ki az újjászületés az északi és a déli népeknél! Milyen más Itália forró koloritja és Észak puritán színvilága! Még a karcolótű is mást teremtett északon és délen, a forma más-másöblű kehelyként fogadta magába mindenütt a művészet csodálatos, isteni italát. Tehát a nemzeti felfogás félreismerhetetlenül, hatalmas erővel nyilatkozott meg minden korban, minden nép körében.

És ennek így is kell lennie. A nemzeti felfogás külön érték a művészetben, külön szín, külön árnyalat, mely valami titokzatos zamatot ad a művészeti alkotásnak, általános értékén túl, akár a tokaji talaj az aranyos, magyar asszúnak. Ez a folyamat valami öntudatlan, rejtelmes erő. Hogy ez a hatás a művészetben csakugyan külön értéket jelent, az igazolja legjobban, hogy az elnemzetietlenedett, kozmopolita művészet mindig szürkébb, kevésbé lélekbemarkoló, mint az, melyet egyéni zamattal zománcoz be a nemzeti felfogás, hangulat.

Csak természetes, hogy a markáns egyéni megszineződésű magyar lélek egyre erőteljesebben igyekszik képzőművészetébe belevinni a maga egyéni vonásait. Az irodalomban, mely nálunk különleges helyzeténél fogva hosszú időn keresztül a nacionalista törekvések egyik legjelentékenyebb fegyvere volt, már elég korán megnyilatkozott ez a törekvés.

Képzőművészetünk nem tekinthet oly nagy multra vissza, mint irodalmunk. Kezddő fázisaiban még nem találta meg magyar-magát. De amint életteljesebb lendületet kezdett venni, azonnal megjelentek benne az öntudatos magyar színek és elemek, melyek azóta hatalmas erővel forrtak ki.

Már sokkal a háború előtt kezdett kialakulni ez a teljesen egyéni megszineződésű magyar művészet. Azonban művészetünk valójában csak mostanában kezd teljesen tudatára ébredni a maga nemzeti hivatásának. Nagy magyar művészek neveit a háború előtt is ismerte a világ. De ezek a kiváló művészek még meglehetősen szeparáltan működtek, némelyikük munkásságában inkább csak külsőleg nyilatkoztak meg a magyar vonások. Feldolgozták, felhasználták az érdekes, festői magyar viseletet, de akárhányszor csak a külsőségekre vetették a súlyt. Régebben inkább magyarosak voltak, semmint magyarok.

Modern képzőművészetünk már ki tudta fejezni a magyar táj lelkét és minden megnyilatkozásában kezdte érvényre juttatni a nemzeti sajátosságokat. Ezt az egészséges, sok reményre jogosító lendületet a nagy háború keserves évei sajnálatosan megakasztották. A szomorú magyar sors fellegei árnyékot vetettek a magyar művészet kertjére is, melyben pedig Szinyei-Merse napjának izzó fényében már egyre pompásabban kezdtek virulni a mi palántáink kibontakozó, gyönyörű szirmai. Most is azt kellett tapasztalnunk, hogy mikor a nemzeti érzés senyved és sebet kap, vele együtt szenved a művészet is.

A háború utáni letargia nyomasztóan sujtotta a magyar művészetet is. De mint a magyar történelem válságos időszakaiban, úgy most is a nagy csapás után újult erővel lángolt fel a nemzeti érzés.

Hogy ez a magát újra megtaláló magyar szellemi erő a szűk esztendőkből kevés idő alatt is korszakosan sokat tudott alkotni művészetben és tudományban egyaránt, ezt a saját, örök vitalitásán kívül a magyar kultúra legfőbb öréneke, gróf *Klebsberg* Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszternek köszönheti.

Gróf *Klebsberg* lelkesen hangoztatni kezdte, hogy a magyarság mai, keserves helyzetében legelső sorban máris meglévő kultúrfölényének minél

teljesebb kifejtése útján juthat csak el a jobb jövődőhöz. Ezt a gondolatot még tömörebben e néhány szóban foglalta össze: a kultúsztarca ma igazi honvédelmi tárca! Ez az Ariadne-gondolatszál bontakozott azután tovább azokban az érdekes cikkekben, melyekben gróf *Klebensberg* a magyar neoneacionalizmus minden irányban való kifejlését sürgette. Kultúránk legfőbb öre történelmi prespektívából vizsgálta át a magyar horizontot és megértette, hogy nemzetünknek új tartalmat kell öntenie minden éltető eszméjébe, tehát nacionalizmusába is. Hangoztatta, hogy azért nevezi neoneacionalizmusnak azt az érzést és elgondolást, melyet a magyar iskola révén ápolni igyekeznek, mert bár mi, magyarok, az Európában élő nemzetek között a legrégebb nacionalisták vagyunk, a nálunk először újjászülető tiszta nemzeti gondolatot ismét újjá kell alkotnunk, minthogy az régebbi tartalmát elveszítette.

Gróf *Klebensberg* gondolata termékeny talajra talált s azóta legkiválóbb íróink, publicisztáink és esztétikusaink fejtegették annak nagy jelentőségét. Valamennyien egyetértenek abban, hogy a magyarság kultúrájának emelése ma igazán egyet jelent a nemzet hatalmának, politikai súlyának emelésével. Ma a kultúrpolitika legmagasabb kérdései szorososan összeforrnak nemzetünk létkérdésével. Ezért akarja gróf *Klebensberg* kultúrfölényünket emelni, hangoztatván, hogy az áldott, termékeny magyar földbe munkával és művekkel mélyebben le kell magunkat horgonyoznunk, mint eddig tettük. «Egy nép csak azzal szerez jogot ahhoz a földhöz, amely a hazája, ha azt halhatatlan művekkel magához, nemzeti géniuszához kapcsolja. A haza földjére ontott véren kívül a művek és alkotások azok, amelyek révén a nemzet magát a haza földjével elválaszthatatlanul jegyzi el» — írja gróf *Klebensberg* Kunó.

Az öntudatos belső nemzeti erőgyűjtésből természetszerűleg szinte legelső sorban ki kell vennie a részét a magyar művészetnek! A magyar művészeti nevelésnek, a művészeknek, az egész magyar társadalomnak arra kell törekednie, hogy minél teljesebbé tegye a magyar művészet virágos kertjének termését. Igen sokan csupán lukszusnak akarják látni a művészetet. Nagyon sokan azt hiszik, hogy a megcsonkított, vérző Magyarországnak minden más dolga előbb való, mint sem hogy művészetre és tudományra költsön. Végzetes tévedés lenne, ha ez a felfogás gyökeret verne!

Könnyen kínálkozó cáfolat gyanánt csak arra kell reá mutatnunk, milyen értéket jelent a magyarság számára művészetének magas színvonala. A háború utáni években, a börtönszerű elzártságból legeslegelőször művésztünk zászlójával tudtunk életjelt adni magunkról. A kultuszminiszter úr megértő munkájának folytán Magyarország hozzájutott, hogy résztvehessen az egymásután következő velencei, stockholmi, hágai, londoni és legutóbb ismét a velencei és római nemzetközi művészeti kiállításokon. A fényes eredmény igazolta, hogy ez minden áldozatot megért. Nemcsak hogy észrevettek bennünket a hosszú, mesterséges bebörtönözés után, de a magyar színek győzelmesen repültek föl a nemzetek stádionjában, hol a legdicsőbb fegyverekkel mérték össze a népek a művészi alkotó munka fegyvereit. A nagy nyugati népek legelső kritikussai hódolattal emlékeztek meg a magyar művészet eredményeiről és elsőkül állapították meg, hogy egy ilyen magas kultúrájú, dúshetőségekkel megáldott népnek méltó helyet kell juttatni a nap alatt.

Ez a tény maga is igazolja gróf *Klebensberg* Kunó céltudatos kultúrpolitikáját. Gróf *Klebensberg* kiemelte a magyar művészetet és tudományt Hamupipőke szerepéből és méltó helyére vezette: a jobb jövőért küzdő magyar kultúrhadsergének élére.

A magyar neonacionalizmusnak egyik főfeladata, hogy a magasabb kultúrtegegek gondolkodásába minél teljesebben belevigye a művészet szeretetének gondolatát. Kevés olyan nép van, melyet a sors annyi tehetséggel áldott meg, mint épen a magyart. A mi népünk legegyszerűbb fiainak lelkében is ott bujkál, él a szép szeretete. Az ékesre faragott pásztorbot, Sárköz nagyszerű népművészete, a legegyszerűbb használati tárgyakon felvirágozó csodaszép, az őshazából hozott motívumok, a gyönyörű székelly parasztkapuk tanuskodhatnak erről. Még a halál országába is behatol népünk lelkének szépségkereső hajlama a szépen kifaragott fejfákon. A magyar fazekasság, a népművészet minden ága igazolja, hogy a magyar őstalaj át van itatva a szépség erejével.

Az új magyar neonacionalizmusra vár az a feladat, hogy ezeket a nemzeti erőket minél teljesebb mértékben átömlessze művészetünkbe. Az összes külföldi kritikusok megéreztek, hogy a mi pikturánkban az örök szépség teljesen egyéni megszineződésű virágai bontogatják szirmaikat és azokkal a festőinkkel foglalkoztak legtöbbit, akiknek munkásságában legjobban megérezett a nemzeti zamat.

A magyar neonacionalizmusnak becéző szeretettel kell fordulnia a magyar művészek és művészet felé. A céltudatos nemzeti munka tervszerű megszerzésének ez is egyik igen jelentékeny része.

¶ A művészeti nevelés egyik főfeladatául kell, hogy tekintse, hogy a magyar nép lelkében ott forró művészi hajlandóságot felszínre hozza. Ez a szent erő ott lappang a magyar lélekben színek, formák és hangok alakjában. Még ezredrészét sem hozták napvilágra. Ezt a sokrétű kincset mind ki kell bányásznia a magyar művészek nevelőinek, mert, hogy ismét a neonacionalizmus zászlóbontójának szavaival éljünk: «amikor az egyes nemzeti közösségek kibontakoztatják a bennük szunnyadó energiákat, az emberiség haladásán is munkálkodnak. A történelem eddigi tanulsága szerint minden kultúra velejében nemzeti kultúra, egy-egy sajátos nemzeti szellem alkotása, amelynek egyes általános értékű, nemzetfeletti elemei azonban az egyetemes emberiség közkincsévé válnak».

A magyar művészeti nevelés feladatának magaslatán áll máris, de a jövőben még nagyobb súlyt kell helyeznie arra, hogy a fiatal művésznemzedék minél mélyebbről merítsen a nemzeti forrásokból. Vigyáznia kell arra, hogy úgy kapcsolja be az új generáció munkásságát a felfrissítő áramlatokba, hogy ezenközben csorbát ne szenvedjen művészetünk magyar zománca, mellyel oly elismerést és tetszést tudtunk kiváltani mindenfelől.

A mi neonacionalizmusunknak törekedni kell arra is, hogy minél szélesebb néprétegeket vonzzon be a szépség őszinte kultuszába. Már az elemi iskola felsőbb osztályaiban a falusi tanító is a szépség szeretete felé vezesse a fogékony lelkeket. Ami eddig nálunk ily téren történt, az nagyobbrészt az irodalom terén történt csupán. Klasszikus költőinket, íróinkat éveken keresztül tanítják megismerni minden fokú iskolánkban, *de jóformán semmi szó nem jut a képzőművészetnek!* Igaz, hogy az irodalom könnyebben hozzáférhető, általánosabb jellegű, a lélek előtt több kapuja van, de mégis hiányosságnak érezzük, hogy a középiskolák növendékserege legfeljebb a maga erején, ha megtudja érettségis korában is, hogy ki volt Munkácsy Mihály, Paál László, Szinyei-Merse Pál, Mészöly Géza és Fadrusz János.

Főleg a középiskolák növendékeit kellene a felsőbb osztályokban megismertetni a magyar művészet nagyszerű termékeivel. El kell őket vinni a múzeumokba, ott pedig, ahol múzeum nincs, jó reprodukciók révén kell őket

a művészet csodás birodalmának előcsarnokába bejuttatni. Ez valóságos lelki üdülés lehet számukra és már korán tanulhatják megérteni, mit jelent a magyar számára a magyar művészet. Így juthatunk el az olyan megható látványhoz, amilyenek e sorok írója a firenzei Uffizi-képtárban volt tanuja, mikor egyszerű olasz közkatonákat látott hódolattal állani egy-egy olasz remekmű előtt.

A magyar neonacionalizmusnak egyik főtörekvése legyen, hogy a művészeti kultúrában, sajnos, még nagyon hátra maradt nagy magyar vidéki városokat igyekezzen hozzákapcsolni a főváros magas színvonalához. A bevált vidéki, művészeti vándorkiállítások rendezésével igen jól lehet ezt a célt szolgálni. Már kisebb magyar városok is megható példáját mutatták annak, hogy megvan az érzékük a művészetbe való bekapcsolódásra. Több helyen becézó szeretettel, nagy áldozatkészséggel fogadták, fejlesztgették a kisebb művésztelepeket és akadtak olyan magyar gazdák is, akik a legnehezebb időkben búzavalutában vásárolták meg a tanyájukról festett kis képeket. Igen fontos dolog lenne, ha minél több ilyen művésztelep alakulna, mert ezek mind melegágyai lehetnek a magyar művészetnek és értékes palántákat termelhetnek számára.

A vidéki városok figyelmét föl kell hívni arra, hogy a népművészetből táplálkozó ipartelepeket gyámolítsák, erősítsék. Gyönyörű magyar teksztil- és kerámiai termékeket produkál egy-egy ilyen kis vidéki műhely és néha a környéken is alig vesznek róla tudomást. Az újjáéledő magyar nacionalizmus feladata lesz, hogy ezeket a csirákat mindenütt becézó szeretettel vegye oltalmába.

Nemcsak a fővárosi, de a vidéki, a megyei társadalom minden rétegének meg kell éreznie, hogy a magyar művészet erőinek növelése *szorosan összeforr a jobb magyar jövő kialakításának nagyszerű gondolatával* és minden alkalmat meg kell ragadnia arra, hogy azt nehéz, magas csúcs felé törő útján elősegítse. A család, az otthon, a társadalmi egyesületek helyiségei, a városok kincsesháza, a vidéki múzeum hadd teljék meg a magyar művészet alkotásaival. A magyarságnak nagy nemzeti tőkét kell gyűjtenie nemcsak anyagiakban, de szellemi értékekből is. Ez a szellemi értéktartalék fogja legeredményesebben szolgálni a magyar irredentizmust is. A szinarany mézzel telt magyar szellemi kaptárak vissza fogják csalogatni a belőle elcsapódzott méheket is, mert hatalmas mágneses erő rejlik a mi sokszázados kultúránkban, olyan erő, melyet a bennünket környező kis népek sohasem tudnak felmutatni. Ezt meg kell éreznie minden kultúr magyar embernek és össze kell forniok abban a gondolatban, hogy áldozatkészen növeljék a magyar művészet egyre szebb lendületre kapó erejét. Meg kell éreznie minden társadalmi rétegnek, hogy a magyarság mai helyzetében hatalmas fegyver a művész teremtő esete, alkotó vésoje, hogy ma fellegvár a magyar kultúra. Ebből a gondolkozásból fog kialakulni az a nemzetátformáló irány, mely megteremti azt az új magyar típust, melyet gróf *Klebsberg Kunó*, a neonacionalizmus termékeny eszméjének felvetője szeretne kitermelni: a dolgozó és alkotó magyar típusa. A magyar templom és a magyar iskola mellett a magyar művészet ékesművű csarnoka is nagy mértékben ki fogja venni a részét ebből a nevelő munkából. Meg fog teremni az a magyar, aki érezni fogja, hogy a magyar égboltozaton époly dicsőséges, messzelátászó csillag lehet egy Munkácsy Mihály, egy Szinyei-Merse Pál, egy Fadrusz János, mint egy Kossuth Lajos vagy Deák Ferenc.

Meg fog teremni az az ifjú magyar, aki már érezni és tudni fogja, hogy a magyar művészetet és szobrászvéso épűgy hódít és véd, mint a világhírű

magyar kard . . . és meg fognak teremni azok a munkák, ékes művek és nagy-szerű alkotások, melyek bennünket újabb és újabb ezredévekre joggal horgo-nyoznak oda a legszínesebb virágokat termő, áldott és szép, csonkítatlan magyar földhöz!

Mariay Ödön.

A lüktető talaj. A tegnap és a ma regénye, írta *Berend Miklósné* Buda-pest, 1928. Pantheon. Egyetemi taná-rok szinte csodákat tudnak mesélni egyes női hallgatóik meglepő figyelmé-ről, szorgalmáról és kitartásáról. A fiúk között jóval ritkábban akad az iparkodásnak olyan mintaképe, akit teljesen leigázna a tanulás gondolata, hibáik és erényeik kevésbé tűnnek el a rájuk nehezedő feladatok terhe alatt. A fiatalság tavaszi viharú gyak-rabban felszántják életük folyóját és néha bizony meg megtáncoltatják tanu-lásuk imbolygó sajkáját. Az átlagon túlemelkedő női ambíció azonban valahogyan jobban elzárkózik az élet csábításai elől és szívós kitartással tö-rekedik elérni azt, ami a fiúknak más utakon könnyebben sikerül. A türe-lem, makacs kitartás és céltudatosság aztán meg is hozza gyümölcsét és bi-zonyos határig kárpótlást nyújt az az alkotóerő gyöngeségeért.

Ilyen, szinte határtalan tudásvágyú szorgalom árad *Berend Miklósné* re-gényéből is, amely nyugodt célkitűzés után, világos terv alapján, nyugodtan, lépésről-lépésre haladva, végtelen szor-galommal rója egymáshoz a jóval ke-vésbé művészi élmények mámorából, mint az írónő értelmi iparkodásából kialakuló fejezeteket. A regény célja különben átfogóbb és nagyobb az el-múlt tíz esztendő európai regényiro-dalmában előfordult összes célkitűzé-seknél, mert Berendné a nagy hábo-rút néhány évvel megelőző, majd az-tán benne vajudó Európáról töreke-dett a szó szoros értelmében tett világ-képet adni. Extenzitásában tehát jóval túlhaladja még Tolsztoj „Háború és békéjét” is, ami persze a témával együtt önmagától adódott. Így a világ-háborúnak úgyszólván minden ná-ciója szerepel benne, nemcsak milli-óként, hanem egyes különálló alakok-kal is, akiket a szerző egyénileg is megkísérelt körülhatárolni.

Egy angol leány életének néhány

esztendeje a regény történetének ve-zető fonala. Nagyúri lányé, akinek vi-szonyai közé könnyen belé lehetett fűzni a háborús idők lelkének moz-gató erőit. Elaine viszontagságaiba belékapcsolódik egy fiatal magyar or-vos élettörténete is, kettőjük tiszta és nyíltan soha meg nem valott szerelme a regény legvonzóbb oldalai közé tar-tozik.

Angol urak, francia főnemesek, né-met mágnások, amerikai milliárdos kisasszony, orosz forradalmárok, ma-gyar politikuskok, nevelők, cselédek, félvilági nők, katonák, polgárok és így tovább mások tömördeken szerepelnek a regényben; az európai életnek úg-yzólván mindennemű tényezője és leg-több vonatkozása megjelenik benne. A háború előzményei, mozgatóerői, hatása a társadalomra épen olyan részletességgel, mint az akkori intel-lektuális élet kilengései. Páris, Berlin, Budapest, Odessza, kórházak, mulató-helyek, parlamentek, csatamezők, a legkomolyabb munka és kicsapongás, technikai és orvosi dolgok mellett Mach és Bergson filozófiája.

„A lüktető talaj” az ismereteknek kétségtelenül meghökkentő szorgalom-mal megszerzett és összehordott olyan tömegét nyújtja, amelyekből egy óriási riport alakul ki a háborús Európa állapotairól. Sajnos, inkább csak ri-port, de ennél csak nagyritkán több, mert Berendné alapjában nem igazi embermeglátó, nem igazi sorsformáló, nem igazi alkotóművész. Hiába rendel-kezik páratlan szorgalommal és külö-nösen nőnél egészen ritka mennyiségű ismeretekkel, a szorgalom még nem művészi erő, az ismeretek pedig amennyire fontosak, mert megfelelő építőanyagot szolgáltatnak, a háttér-hez és a környezethez, épen annyira közömbösek egy emberi sors, egy em-beri egyéniség szuggesztíót keltő kiala-kításának szempontjából. Sőt gyakran még gátló körülményként is szerepel-nek. Az írónő kijárta az exakt regény-

írás iskoláját is és a lehető legnagyobb alaposággal mond el és részletez mindent, amit egyszer szemügyre vett. Oldalakon át ír le például egy parcolást, majdnem íveken át egy parlamenti jelenetet, mert kerüli a vázlatos vonásokat és rendszerint Zola módszerére emlékeztető részletezéssel ábrázol. S ha ilyenkor aztán alkalma nyílik régi vagy írásközben szerzett tudásának közlésére, ebben a gyönyörködésében gyakran a részletekbe vész, anélkül, hogy az olvasóban saját tudásvágyának mértékét fel tudná kelteni. És bár kétségtelen, hogy a regényében összegyűjtött kulturális vonatkozások rajzában nagy lelkiismeretességet mutat, úgy hogy tárgyi tévedésekkel nem igen találkozunk, aprólékos részletezéseivel nagyon túllő célján, hiszen a mértéktelenül elaprózott helyzetrajz nem tud képszerűvé alakulni és ekképpen fárasztóvá és unalmassá válik. Ebben nem csekély része van a lelkiállapotok rendszerint túlságos hosszúra nyújtott rajzolatásának is, amelynek során az író nő ki-kiesik az ábrázolt alak keretei közül és ő maga veszi át a szót, úgy hogy a legkülönbözőbb álarcok mögül rosszul leplezette ő maga kandikál elő.

Amit még nagy intelligenciával sem lehet megtanulni, a következetes, meglepő, az emberi élmény illuzióját keltő lélekábrázolás bizony nem áll hatalmában. Hösei, akármilyen kitartó iparkodással rajzolatgatja is őket, csupán az értelem fantómjai. Jellemzésük bizonytalan, elmosódó, sőt igen gyakran nem egyéb, mint másoktól kikölcsönzött, elkopott klisék felhasználása. Amint hogy az író nő látása, előadás-módja általában is könnyen hajlik sablonosságra. Gyakori jelenség ez olyan íróknál, akikben az intellektualizmus törvényszerűségeket kereső hajlandósága jóval nagyobb a művésznél ama tehetségénél, amely egyéni és különleges jelentkezési formákban látja és látatja meg az életet és ezekben a megélt víziókban érzeteti meg velünk az embert és világot.

A megformálás bizonytalansága még a típusokként kialakított férfialakoknál is meglepő, mert legtöbbször még

ezek is elmosódók. Rajzuk rendszerint tétován egymásra halmozott irodalmi emlékközhelyekből áll, amiképen Berendné regénye különben is léptenyomon elárulja azt, hogy közéje és az élet közé műveltségének mélyen beidegződött tapasztalatai szinte leküzdhetetlen akadályokat állítanak. Így aztán akármelyik szereplőt választjuk is ki a regényből, eleven emberisége egynek sincsen, sőt nem ritka közöttük a teljesen elrajzolt sem, amire egyik legjellemzőbb példa Harro von Falkenstein agyonrajzolatott és mégis lehetetlenül üresen maradt alakja. A legrosszabbul, sajnos, a regénynek legtöbbet szereplői jártak, akikkel sok bibelődni valója volt az író nőnek. A történés folyamata még azt a kis életvalószínűséget is lekoptatja róluk, ami az egyes helyzetképekben rájuk rakódott. Viszont ezekben van talán a jellemző, sőt néha új megfigyelés is és így valóban kár, hogy összefoglalásuk egy nagy egészzé egyáltalában nem sikerült: a részek nem illenek egymáshoz.

Az alkotóerőnek ez a bizonytalansága nemcsak a halmozódó, de össze nem sűrűsödő, tétova jellemrajzokban, hanem épen így magán az elmondás módján is meglátszik. A középosztály számára írt ponyvaregények sablonosságával húzódozó vagy a mozarabok valószínűtlenségével lepergő eseményrészletek díszharmóniájához az írásmód és a nyelv gyöngeségei is csatlakoznak. Kétségtelen, hogy a regénynek vannak jól, fordulatosan, sőt néha művészi megírt részletei is, de ezek jóval ritkábbak az ismét csak banális, sablonos kifejezésmódokkal, szintelenül és szürkén, vagy ami a legrosszabb: néha modoros eredetiségessel előadott részekenél.

Nagy igazságtalanság volna azonban, ha végül rá nem mutatnánk Berendné regényének, két mindenképpen figyelemre és meleg elismerésre méltó oldalára. Amilyen gyenge az író nő jellemkialakító képzelete, annyira erős és kifejlett meseszövedő fantáziája. „A lüktető talaj” fölötté változatosan és gazdagon beállított meséje valóban alkalmas arra, hogy az olvasó érdek-

lődését állandóan lekösse és foglalkoz-
tassa. Újabbkori irodalmunkban, sőt
még a külföldiben sem ismerük ilyen
gazdag cselekvényt. Berendné regényé-
nek másik, mindenképen vonzó, sőt
lebilincselő tulajdonsága: emelkedett
világfelfogása. Ez a világfelfogás me-
leg emberszeretet és szinte rajongó
megbecsülése mindannak, amit az em-
beriség szépet, nagyot alkotott, nem
különben megértő megbocsátása min-
den emberi bűnnek és tévedésnek; és
ez jóleső megnyugvás a közelmúlt évek
keserves küzdelmei és harcai után.

Farkas Zoltán.

Szász Károly: Képek és történetek.

(A Franklin-Társulat kiadása.) A
szerző ebben a kötetben tizenöt rajzát
és elbeszélését gyűjtötte össze. Értékük
különböző. Kezdjük ismertetésünket a
művészi szempontból legkevésbé érté-
kesekkel.

A *Kirándulás a pokolba, Négyszáz
korona* aktuális tréfák, melyek ma már
elvesztették aktualitásukat. Az utóbbi
pl. arról szól, hogy a háború előtt a mi-
niszteri tanácsos úr négyszáz koroná-
ból szép velencei utat tett feleségével
s kilenc évvel utóbb ennyibe került a
nagy család krumplicözélék-vacsorája.
Katus és Tamás erőltetett kis humo-
reszk, melynek csak a végén derül ki,
hogy a modern Romeo és Julia két
csecsemő (1) *Gáborék meg az Andrásék*
két hadirokkant igaz története, mely
megható ugyan, de művészileg jelen-
téktelen. Ilyen *A legjobb orvos* is,
melynek szép befejezése nem mentheti
meg a száraz és körülményes családi
történetet. *A mi fecskéink*, egy fészék-
ből kiesett fecskéfióka története, ked-
ves, gyöngéd, de igénytelen kis raj-
zocska.

Jóval sikerültebbek azok az elbeszé-
lései, melyeket emlékeiből épít fel.
Ezekben a boldog gyermekkor és ifjú-
ság kedves hangulatait finoman vegyíti
a multjába tekintő öreg ember humo-
rával.

A *Zeusz, Horpász, Rekomanó* ked-
ves gyerektörténet három mesebeli ku-
tyáról, amelyek Szép Miklóst megsegtí-
tik, ha bajba kerül. Ő is mindig őket
hívta segítségül diák korában, mikor

nehéz akadályok előtt állt s azok segít-
ségére is siettek bátorság, kitartás és
erős akarat formájában. A *felemás-
szemű szolgáló* nagyanyja szép cseléd-
jéről szól, akit a himlő elrútt, felsze-
mére megvakít s akit ezért nyalka ko-
csis-vőlegénye elhagy. Az egyszerű tör-
ténét azért finom, mert az elbeszélő
gyermekszemével látjuk. A *Történet
egy nem szép kis leányról* a Svábhe-
gyen nyaraló diákok és süldőleányok
színelőadásait meséli el igen mulatsá-
gosan. A „Kelemen László Társaság”-
nak csak egy boldogtalan tagja van,
egy csunya kis leány, akit a többiek
nem engednek fellépni, mert elcsúfi-
taná a darabokat. Egyszer azonban
mégis kap szerepet s ez leírhatatlan
boldogsággal tölti el. Igaz, hogy a sze-
rep csak annyi, hogy férfiruhában
egyik társával egy „halottat” kell ki-
vinnie a színpadról. A halottat elejtik
s ezzel tönkreteszik a drámai hatást.
Társai rettenetesen összeszediják, emiatt
elbujdosik az erdőben, meghül és meg-
hal. A kissé melodramatikus befejezés
sem árt a bájos kis gyerekhistóriának.

Még sikerültebb talán *Az avignoni
híd*, egy diákszerelme története. A ha-
todik gimnazista beleszeret csinos fran-
cia bonne-jukba. A könnyelmű hől-
gyecske szerelmes leveleket hordat
vele a házban lakó nevelő úrhoz, amíg
ki nem tesz a szűrét s a modern Tol-
lagi Jónás hoppon nem marad. A ked-
ves, naiv, idealista gyerekléleknek si-
került rajzával átszótt kerek kis elbe-
szélést az avignoni híd szimbolumként
íveli át.

A *Borcsa néni, Kötönyi Gábor tekin-
tetes úr s A csöndbiztos úr* címűekben
a régmúlt idők patriarchalis vidéki
életének három eredeti, egyéni és
mégis tipikus alakját rajzolja meg ér-
dekesen és melegen.

A kötetnek két utolsó és művészi te-
kintetben legmagasabb színvonalon
álló darabja közül a *Gyermek születik*
Krisztus születésének története finom
realizmusú novellává alakítva anélkül,
hogy ez a novella-forma bármiképen
ártana a biblia csodás szépségű elbe-
szelésének. A *lator felesége* megható
„bibliai rajz” a maga egyszerű, nemes
stílusával, bibliai hangulatával s finom

lélekrajzával, mely a megtérő Istor Krisztus-hívő feleségének lelkén keresztűl láttatja velünk a golgotai jelenetet.

A történetek legnagyobb része humoros. Szász Károlynak kissé száraz humora van. Szárazságát az okozza, hogy ilyen mindennapi, nagyon is közkeletű stílárú formákat használ: „miért ne szögezhetném én le Katus és Tamás szive vonalmának... históriáját is“, „fő- és székvárosunk egyik dunajobbparti körútjának“, „minden viszonylatban“, „alsó végtagjainak“, „a férfi-hűség állhatatlanságának elvét igazolva“, „függelmszerűleg alázatos mosollyal“, „szoros kivételképen és elveinek főntartásával“ stb. Ezeket természetesen tréfás célzatossággal használja, de a kelleténél sűrűbben s ezzel humoros stílusának szinte bürokratikus zamatot ad.

Stílusának másik jellemző vonása némi szónokiasság. A szerző gyakorlott szónok s a ha novellát ír, akkor is elragadja szónoki heve s történeteit szereti szónoki lendülettel bevégezni. Ez a lendület egyrészt erkölcsi tanulságok levonására indítja, másrészt hosszú mondatokba bonyolítja. A nyolc-tíz soros mondat nem ritkaság nála, sőt a legelső rajz végén egy huszonegy soros mondatot olvashatunk.

Ezek a kis szépséghibák kétségkívül csökkentik egyes elbeszéléseinek formai értékét.

Szász Károlynak mint írónak ebben a kötetében is feltűnő, vonzó és tiszteltreméltó tulajdonságai: meleg családi érzése, a régi magyar világot szerető konzervatívizmusa, vallásossága, tiszta erkölcsi nézetei, minden szép és nemes iránt tanúsított fogékonysága és költői kedélye. Ezek azonban nem párosulnak a művészi alkotó tehetségnek olyan fokával, mely a kiválóbb elbeszélőket jellemzi. Szász Károly, a művelt és jószemű kritikus maga is bizonyára megállapította ezt az író Szász Károlyról s ezért nem is vállalkozik erejét meghaladó feladatokra. Megmarad tehetségének határai között s így ebben a könyvében is kellemes, sőt sok tekintetben értékes olvasmányt nyújt a régi irodalmi hagyományokat tisztelő és szerető olvasóknak. **F.**

Szini Gyula: Jókai. Egy élet regénye. Genius-kiadás. A legutóbbi félévszázad lelkiségének egyik főjellemvonása, hogy a szellem világáának a térképén sem tűri a szigorú, merev határvonalakat, mert többé-kevésbé véletleneknek vagy önkényeseknek, tehát jogosulatlanoknak érzi és vallja ezeket. Már a világháború előtti emberöltő elvégezte ezt a nivelláló munkát, melyről el kell ismerni, hogy nem egyszer sikerült neki termőtalajjára tennie addig parlagon heverő területeket, viszont az is igaz, hogy egy-egy természetlen gödör feltöltéséhez gyakran kész épületek lebontásával szerezte meg a szükséges anyagot. Hogy csak pár példát említsünk: Flammarión és Bölsche a természettudományt a miszticizmussal, az exakt tudományos vizsgálati módszert a költői látás- és szépírodalmi kifejezés-móddal házasította össze. A drámai költészet terén az ú. n. tiszta vagy nagy műfajok — mondhatni — végkép eltűntek s cleinte a középfajú színmű különféle árnyalatai jutottak a színpadon uralomra, majd pedig a még korsosabb operette, hogy a mozi mindmáig tartó műfaji forrongásáról ne is szóljunk.

Ennek az általános nivelláló hajlamanak egyik legfeltűnőbb nyilvánulása a szorosabb értelemben vett „irodalom“ fogalmának tudományos és művészi vonatkozású két véglete között kezdett jelentkezni már a háború előtt is. Egyre-másra születtek olyan „regények“, amelyeket legalább is ugyanannyi joggal lehetne lélektani értekezésnek nevezni — viszont megkezdődött a divata az olyan „életrajzoknak“, amelyek féllábbal (ha nem többel!) a regény, a költészet területére támaszkodnak.

Hogy a kritikus nem összeférhetetlen a költővel, azt sehol sem bizonyítja jellemzőbben az irodalmi kritika története, mint épen nálunk, ahol e történeti fejlődés útjelző nevei: Kazinczy, Kölcsey, Bajza, Gyulai, Beöthy — csupa olyan egyéniségek, amelyek nemcsak a tudomány mezejének voltak hivatott művelői, hanem a költészetének is. Igaz, hogy rendszerint külön-külön oltárt tart fenn náluk a

kétféle ihlet s pl. Kölcseyben, Bajzában, Gyulaiban a kritikusi és poétai temperamentumot meglehetősen éles határvonal választja el egymástól... No végre, mégis lett hát a közelmúltak a korszelleme még egy elmosni való határvonalat — s csakhamar létre is jött az irodalom-kritikai gyakorlatnak egy érdekesen új útjelző terméke: Mikszáth Jókai-életrajza. Az elmosódás folyamata — úgy látszik — maga is elmosódóan, határvonal-húzást nem igen tűrő módon ment végbe; pl. a Kisfaludy Károlyról szóló Bánóczi-féle monografiának a módszere, Beöthy Zsolt szerint, átmeneti lépcsőül tekintendő Gyulai *Vörösmarty életrajza* és Mikszáth *Jókai Mór élete és kora* között.

Mikszáth művének megjelenését mégis csak határvonalfélének kell mondanunk, amely szapora tevékenységnek, valóságos divatnak vált a kezdetévé. Egymásután jelentek meg Zrínyiről (Laczkó Géza), Arany Jánosról (Dóczy Jenő), Jósikáról (Ferenczi Sári), Balassa Bálintról (Dormándy László, Somfay Margit), Petőfiről (Kozma Andor verses regényes életrajza) s másokról olyan munkák, amelyeknek megalkotásában a szerzők lényegileg a Mikszáth-féle recept útmutatása szerint jártak el s ennek a receptnek a létjogosultságát és használhatóságát, ha nem is egyforma sikerrel, de kétségtelenül igazolták. A mestert ugyan egyenként sem érte utól, de műveik megannyi tanulságos példa arra nézve, hogy a kritikai (sőt néha filológiai) kutatással miként lehet — különféle arányban, 1%-tól 99%-ig — társítani a költői, a művészi intuíció szerepét... Magától értetődik azonban, hogy az egymással elvégre mégsem azonos kétféle szellemi tevékenység, sajnos, nemcsak segítségére tud lenni egymásnak, hanem ártalmára is. Már Mikszáth munkája is fölös számmal árulja el ennek a nyomát.

Nem tartjuk tehát a *priori* lehetetlennek, hogy Jókairól a Mikszáthénál tökéletesebb életrajzot ne írasson valaki, még Mikszáth-módszerrel is. De ennek elengedhetetlen kelléke, hogy az új szerző különb tehetség le-

gyen Mikszáthnál. Másként céltalan vakmerőség a vállalkozása... Bizonyára nemcsak én néztem nagyot, mikor a *Nyugatban* láttam füzetről-füzetre megjelenni Szini Gyula regényes Jókai életrajzának folytatólagos részleteit. Nem tudtam — ma sem tudom — kitalálni, mi készítette Szini Gyulát e munka megírására. Időbeli, külső alkalmosszerűség nem. Talán újszerű, eredeti módszer? Nem, ez az új életrajz csak annyiban különbözik a Mikszáthétól, hogy ennél sokkal, de sokkal kisszerűbb és értéktelenebb. Eleinte azt hiszi az olvasó, hogy Mikszáth művének gyöngécske *kivonatát* kapja, de aztán tapasztalni kell, hogy még ezt sem. Mert Mikszáth a maga sajátos humorának a varázsszerével életet tud lehelni a főalakba és a mellékalakokba — Szini Gyulánál a mikszáthoskodó modor és a belevegyülő komolykodó páthos kölcsonősen agyonüti egymást. Valósággal szenved az ember, mikor pl. a Jókai és Asztalos Etelka közötti ábrándos, étheri, himbózásában elhervadt szerelmi vonzalomnak Mikszáth-féle kedves pasztellrajza után a Szini Gyula rikítóan torz és hamis plakátképet pillantja meg, amelyen Etelka „izzó féltékenységgel“ szorítja sarokba egy komáromi estélyi mulatságon Jókait, imígyen szavalva: „Kedves barátom, ön választón van e pillanatban, önnek választania kell köztem és (Weinmüller) Franciska közt. Ha ön a gazdag örökösöt választja, én nem fogok útjába állni...“ stb. (46. l.) Méltó párja ennek többek közt az a jelenet, mikor Laborfalvi Róza a nála első látogatást tevő Jókainak egy lovaglóstort nyújt oda, a görög rabszolgánók mondását idézve: „Uram, verj meg ezzel a korbáccsal, vagy simogass meg, ahogy neked tetszik“ — s Jókai eldobván az ostort egy székre, így válaszolt: „Nem rabszolgát akarok én... hanem életársat... Legyen olyan erős, mint én... Eljövendő nagy napok elé nézünk... és minden férfinak szüksége lesz... nem egy (!) gyöngé nőre, hanem... küzdő bajtársra...“ (72. l.) — A leányt felkínáló özvegy őrnagynénak szerelmi bizsergés közt súgja utána a

kopaszodó Jókai: „El fogok jőni...“
(1) (t. i. a leány lakására.) (180. l.)

Mire való volna több idézet? Kelle-e mindehhez kommentár?...

Zsigmond Ferenc.

Ferri-Pisani: Szerelem Amerikában. (*Dick Manó kiadása.*) A napilapok betűtengerében néha felbukkan egy-egy hír, mulatságos, vagy megdöbentő adatokkal a szabad Amerika erkölcsi életéről. Hallunk időnként házasságtörés vádja miatt letartóztatott házastársokról, egy csók, vagy egy kézzsorítás miatt kirótt súlyos büntetésekről, egy vakmerő pillantás miatt megindított rendőri eljárásokról. *Ferri-Pisani* könyve összefüggő és egységes képet ad erről a szerelmi erkölcseről, amely a mi fogalmainktól bizony nagyon távol esik. *Ferri-Pisani* könyvében jóformán kizárólag ismertetésre szorítkozik, a könyv azért végeredményében mégis szenvedelmes, felháborodott kritikája az amerikai feminista-uralomnak, amely *Ferri-Pisani* szerint egyoldalúbb, erőszakosabb és igazságtalanabb a férfi-uralmak eddig ismert módszerénél, szélsőséges elfajulásai-ban pedig hol nevetséges, hol felháborító. Megérik a könyvön az igazi francia szellem, amely felháborodva látja az udvarlás és széptevés szabadságának megnyirbálását és megérik a könyvön a jó újságíró minden hibája és kénye is. Aki Amerikát nem ismeri, az is rögtön látja, hogy bőven van a könyvben túlzás és színezés, még inkább a tényeknek egy szempontból való tendenciózus csoportosítása, emellett azonban kétségkívül érdekes, túlzásaiban is karakterisztikus, helyenként még művészi is előadásának hangjában. Mindenesetre figyelemreméltó munka, amelyet érdemes gondosan elolvasni. A könyvet *Dénes Zsófia* fordította, kifogástalanul. (*Th.*)

Zsitvay József: Jégvirágok. Esztergom, 1928. 144 l. Háborús novellák: szibériai hadifoglyaik kálváriájának néhány jellemző állomása. S ezzel a megállapítással már le is tehetnénk a tollat, ha hallgatnánk arra az újabbban egyre inkább terjedő felfogásra,

hogy a háborút végre hagyjuk már békében. De a háború békében hagyása szerencsére csak divatos jelszó, mely a háborús irodalmat megszüntetni nem bírja, mert a háború tényleges átélése, a borzalmak poklának valóságos szemlélete: alkalmas körülmények között mindenkor háborús írástéma lesz. És ettől sem közkívánságra, sem hősi lemondani akarással szabadulni nem lehet. Előtér, mint a lefojtott gázkút, vagy eldugult forrás, mert hajtja a lélek eleven ereje.

Zsitvay József kötetét ezért szívesen forgattuk. Különbösen is abból a kevés számú háborús írásból való — mint Zilahy Lajos legújabb színműve, a Szibéria is — mely ihletből táplálkozik. Hivatott író alkotásai és nem a háború üzletesei, parazitái, szegénylegényei szólnak meg benne. Laci, Aladár, Majtényi, Bokros Péter, K. Tóth Kálmán, Csatarffy és Szele meg a többi névtelen, akiknek csak egy rongyos csukaszürke zubbony jutott, mind emberek, akiket a legkülönfélébbekké formált a szibériai szenvedés borzalma. Zsitvay József olyan oldalról mutatja be a fogságot, aminőről idáig nem ismertük: lélek- és jellemformáló oldalról. Nem látványosság, vagy kütönleges szenvedés neki a fogolyélet, hanem embernevelő, lélekformáló iskola, hol sokszor hihetetlen emberarculat alakult ki a lomha idő mardosó mulásán. Egyedül Aladár marad mindvégig őszinte, igaz és természetes, olyan ember, aki a vörös bulldoggokat is ártatlan báránycáknak látja még akkor is, mikor szinte életével játszik gyermekien naiv bizakodásáért.

Zsitvay könyve sok új és megdöbentő részletét dolgozza fel a hadifoglyok életének, ezért szívesen várjuk tőle a második kötetet.

Halász László.

Földi Mihály: A csábító. (Franklin, 1928.) Földi Mihály egy tucatnál több regényt írt már, tehát legújabb regénye kiforrott munka, tehetségének és irányának hű kifejezése lehet. Dr. Haliczky Gábor, egy önmagában kételkedő s ezért felszeg tanár szerelmének történetét írja meg. Haliczky belesze-

ret egy fiatal lányba, de nem akarja feleségül venni, mert öregnek tartja magát. Szerelme azonban minduntalan előtör a tudat alól s mivel el akarja fojtani, a freudi pszichoanalízis által leírt tünetekben nyilvánul meg. Haliczky tele van gátlásokkal és beteges víziókkal. A tudatalatti szerelem és a tudatos elhatározás harcának az a vége, hogy a tanár megöli a lányt is, önmagát is.

A beteg lelkű tanár mellett normális szerelmi életű emberek is szerepelnek a regényben. (Greiner, Gizike, Miklós.) Ezek a normálisok, vagyis az olvasó elé helyezett ideálok, egytől-egyig cinikusan romlottak. Úgy beszélnek szerelmi életükről és vágyaikról, mint más az időjárásról vagy a futballeredményekről. Mi magyarok híresek vagyunk sikamlós adomáinkról, de éppen ezek az adomák adnak bizonyos tárgyilagosan szemérmes köntöst a minden ember számára szubjektív nemi ösztönnek. Még a legszabadabbszájú magyar férfitársaság is szem előtt tart bizonyos korlátokat, amelyeket a férfi szemérem diktál. A szabadszájú magyar férfiak használnak erős kifejezéseket, de sohasem beszélnek saját vágyaikról személyi vonatkozásban közönségesen és mindig él bennük — talán a kereszténység által beléjük oltott — szégyenkező büntudat. Ellenben Földi „normális” alakjai nem nevezik ugyan nevén a gyereket, kifejezéseikben nem durvák, de beszédüknek tartalma cinikusan nyílt és romlottságában otromba. Földinél a szerelemről lehamlik minden lelki és emberi elem, csak a nyers, állati ösztön marad meg.

Ilyen világfelfogás mellett legfeljebb alkotásának mikéntje, művészi eszközei teszik elviselhetővé a regényt. Lásuk tehát milyen alakokat alkot Földi és milyen a stílusa. A regény minden alakjának van egy közös jellemvonása: mindannyian kívánják a szerelmet. E közös vonás mellett két szempontból meg is lehet őket különböztetni. Elsősorban a szerelemkívánás skáláján elfoglalt hely szempontjából. Az egyik nagyon és fék nélkül (Gizike), a másik önmagát fékezve (Haliczky), a harmadik (Greiner és Miklós) cinikus

nyíltsággal szeretne szerelmeskedni. A másik ilyen megkülönböztető vonás az alakok modora. Néhányan a naturalizmus objektivitását azzal akarták kifejezni, hogy a szereplőket csak a kívülről is látható tulajdonságokkal írták le. Ez ábrázolásmód mesterei (Zola, Ibsen) olyan kívülről meglátszó jellemvonásokat válogattak ki, amelyek az egész ember lényegét fejezték ki és ez oly mértékben sikerült nekik, hogy ezek a külsőségek valóságos szimbólumokká nőttek regényeikben. Földi is kívülről jellemzi alakjait. A modorukat figyelni meg. Az alakok modora ugyanolyan, ahogyan a szerelmet kívánják. Haliczky vágyaiban fékezni magát, modora félszeg, Gizike mindkettőben szemtelenül nyílt, Greiner és Miklós cinikusan fölényesek. Ezt a modort valóban találó apró megfigyelésekben mutatja be. Nála azonban a modor marad. Alakjainak sorsa független tőle, mert ezek a megfigyelések nem az emberek lényegét fejezik ki a külsőségekben, hanem magát a külsőséget. A naturalista ábrázolásmódból tehát elmarad az, ami jó benne.

Földi embereit csak ez a két szempont különbözteti meg a többitől: mennyire kívánják a szerelmet és milyen a modoruk. Valahogyan nem tudja meglátni alakjainak lényegét. Az olvasó hiába vár élesen meghatározott egyéniségeket, a naturalista regénybe illő aprólékosan leírt jellemeket. Inkább Haliczky kéjes vízióit írja le aprólékosan. Azt nem tudjuk, hogy Haliczky milyen helyet foglalt el az életben: iskolájában, kávéházában, lakásában, rokonaival szemben; nem tudjuk meg, hogy a főhős milyen ember a szerelmi életen kívül, de azt egy párszor siet velünk közölni a szerző, hogy a víziókban szereplő hölgy — eredeti megfigyelés! — combja fehér.

Írni Földi folyékonyan és világosan tud. Nyelve a pesti aszfalttól kapott oltást. Ez a pesti stílus beéri kevés szóval, amelyekkel eljátszadozik. Hol a mondat elejére, hol a végére rakja és így új hangsúlyt, új jelentést tud adni ugyanannak a kifejezésnek. Egyik legkedveltebb fogása, hogy kiemel valamilyen banalitást, annyira, hogy az

olvasó majdnem elhiszi, hogy eredeti gondolatot kapott. Olyan ez a stílus, mint forrása az aszfalt: kényelmes és szürke. Se meg nem fékezett, se túlságosan szabad. A mondatok kereteit belső erő nem feszegeti, míg gond nem szabályozza. De azért csinos mondatok gördülnek egymás után zörögve és álmosan, mint vasárnap délután a pesti villamos. Földi tud simán írni, szinte kifejezéstelenül simán, de könnyű neki így írni, mert nincsenek gondolatai, amelyekkel vesződnie kellene. Régi gondolatokat sablonokban fejezz ki és melegítsd fel malacságban langyosra: ez Földi regényének a receptje.

Fábián István.

A titokzatos banda. Regény. Irta: Edgar Wallace. Fordította: Kosáryné-Réz Lola. Dick Manó kiadása Budapest, 1928.

Már Titus Lucretius Carus megírta valahol nagy didaktikus époszában, hogy milyen izgatón és egyúttal mégis megnyugtató látvány a biztos tengerpartról nézni a tenger viharában hanykódó hajó süllyedését. Ez az egészséges emberi önzés az egyik alapja a detektív regények nagy sikerének. Az olvasó beléül kényelmes karosszékébe, vagy elnyúlik puha ágyán, avagy belékuporodik a kellemesen ringató vasúti kocsisarkába és már néhány sor elolvasása után veszedelmes világba kerül, amely az ő számára mégis teljesen veszélytelen. A regény, vagy elbeszélés alakjai hullanak mint a legyek a banditák törétől, golyóitól, miközben az olvasó jóleső érzéssel állapíthatja meg, hogy ő még mindig és egész elfogadhatóan életben maradt. Él és lázasan olvas, miközben a regény meséje szinte elképzelhetetlenül összebonyolódik, de és íme itt van a második csábító tulajdonsága effélé írásoknak — van valaki, egy kitűnő ember, aki az erkölcsi rend meg nem tántorítható híveként oroszlanszívvvel küzd a megoldásért és elképesztő elmeállással bogozza ki a gonoszított szörnyű szövevényét, míg aztán leleplezi a banditákat. Közben persze elég gyakran ahhoz is közeljár, hogy ott hagyja a fogát, de ez mégsem következik be, mert akkor nem volna

regény. Legvégül mesés szívóssággal mégis csak diadalt arat, a bűnösöket legyőzi, ezek elpusztulnak vagy elveszik méltó büntetésüket; az erkölcs győzelme teljes, a mi nagyon vigasztaló dolog egy életét és vagyonát nem minden ok nélkül állandóan féltő polgárember lelki megnyugvása szempontjából.

Tegnap Sherlock Holmesnek hívták a detektívet vagy Nick Carternek, esetleg Arsène Lupinnek, az író pedig aki efemer életre hívta őket: így vagy úgy. Könnyen jöttek, gyorsan szaporodnak, egy kissé néha meg is maradnak, mielőtt örökre eltűnének. Mert bizony eltűnnek: hiszen a sablonok gyorsan kopnak, úgy hogy a hátborzongatás és fölényes megnyugtatósnak mindig újabb és újabb eszközeit kell másoknak és újoknak kitalálniok. Az alapfogás persze mindig ugyanaz marad. A regényíró, akit ebbeli hivatása mindentudással ruház fel, lelép erről a magas pontról és egyelőre csak annyit tud az eseményekből, amennyi az érdeklődés felcsigázására szükséges. A néző álláspontjáról mondja el az eseményeket és csak legvégül válik mindentudó regényíróvá. De hiszen ez természetes is, mert nélkül nem volna bonyodalom.

A mai detektívregények egyik legolvasottabb írója Edgar Wallace. Angol nyelven írt könyveit százezres kiadásokban kapkodják el és kétségtelenül nem ok nélkül. Ez a regénye is izgatón, titokzatos mesét nyújt, amely az érdekesítés minden fogását ügyesen használja fel arra, hogy az olvasó valahogyan ne juthasson lélekzethez, azaz hogy gyanakvó álláspontra ne helyezkedhessék a történések gyakran meg-megzökkenő valóságosságával szemben. Conan Doyle szigorúan logikai beállítása helyett jóval több gondot fordít a hangulati részekre, okoskodások helyett inkább a lelkiállapotok rajzát tolja előtérbe. Persze ő is megoldatlanul hágy az utolsó percig mindent, de épen a logikai elem elhanyagolása miatt sejtelmesebben állítja be a dolgokat és így meglepőbb megoldást és hangosabb csattanót nyújt. Elevenen, könnyedén ír és óvakodik attól, hogy az olvasók nagy tömegé-

nek átlagos színvonalát akármily vonatkozásban is meghaladja. Nem kíván senkitől sem többet, minthogy egy kissé meghökkenni tudjon és nagyon hiszékeny legyen, amely tulajdonságok megvannak minden derék ujságolvasóban. Kellenek-e az ilyen írások? Érdemes-e magyarra fordítani? Kellenek és érdemes. Nemcsak üzletileg, mert valóban kapkodnak utánuk az olvasók, hanem azért is, mert az olvasás áldásait nyújtják olyan százezreknek, akik akármilyen okból is egyebet nem olvasnak el, vagy nem olvashatnak, sőt nem ritkán egyszerű és még tudatlan lelkek előtt kiegyengetik azt a gyakran göröngyös utat, mely az igazi irodalom országába vezet.

F. Z.

Marius André: Kolombusz Kristóf igazi kalandja. Génus. 1928. Fordította: *Sándor Imre*. Marius André alkotása se nem történelmi mű, se nem regény. Az eseményeket nem akarja objektíven rekonstruálni, se gyönyörködtetni nem akarja olvasóit. Ríportot, tudósítást ír Kolombusz felfedező útjairól. Célja az olvasót meggyőzni arról, hogy az eddig dicsőített felfedező tehetségtelen és tudatlan képzelgő, aki se a hajózáshoz, se a térképkészítéshez, se a szervezéshez nem ért, aki hazudozik, ellentmondásokba keveredik. Jellemző arra az érzésre, amellyel átszínezi Kolombusz egyéniségét az egyik fejezet (VIII.) címe: „Egy Don Quijote, aki sok tengeri és bibliai lovagtörténetet olvasott és egy admirális, aki megérdemelné, hogy főbelőjjék”. Kolombuszban nem talál semmit, ami kedvező színben tüntetné föl, ellenfeleiben viszont semmi rosszat nem tud felfedezni, ami megokolná Kolombusz irántuk érzett haragját.

Szinte érthetetlen, hogy egy négy-öt-száz évvel ezelőtt élt emberre hogyan lehet ennyire haragudni. Mással nem tudjuk magyarázni ezt a nagy indulatot, mint hogy a szerző minden áron eredeti akart lenni és hogy minél inkább elérje ezt a célt, belelovalta magát ebbe az érthetetlenül haragos elfogultságba. Azon is el lehet gondolkozni, hogy mért kellett lefordítani ezt az írásművet.

Fábián István.

Ifj. Lovászy Márton: Irisz. Pantheon Rt. kiadása. 237 oldal. Ez a sok tekintetben figyelemreméltó írás úgy hat, mintha Tolstoj Kreuzersonátájának folytatása és ellen-regénye lehetne. Poszdnisev panaszának befejezésével kezdődik. Egy őszhajú, eleinte kissé cínikusnak tűnő úr azt igyekszik elhittetni, hogy Poszdnisev élete azért volt sivár és borzalmas, mert csupán hiúság és zsarnokság a természete és sohasem szeretett. Ennek illusztrálására elmondja a maga szerelmi életét. Meglehetősen változatos és kissé léha élet, amelynek érzelmi tartalma egy főalak, Irisz köré kristályosodik. Irisszel a történet hőse háromszor találkozik s kétszer szakad el tőle. Először leánykorában látja meg, igen különös mondhatni, mesészerű keretben. Másodszor mint asszonnyal találkozik vele, mikor már mind a ketten oly állapotba jutottak, hogy kétségbeesve keresik a magukhoz illő párt. Megtalálják egymást és megint el kell szakadniok. És véglegesen csak akkor találkoznak, amikor mind a ketten a lejtő szélére sodródtak. Ekkor aztán egybekelnek és megbocsátják egymásnak botlásukat. Az őszhajú mosolygó úr szerelemre vonatkozó nézeteit ebbe a mondanásába sűrítetjük: Minden ember tökéletesen megváltozik és erkölcstelensége teljesen megszűnik, abban a pillanatban, amint őszintén szerelmes lesz. Poszdnisevé ebben: Küszöböljük ki magunkból az erkölcstelenséget és változzunk meg gyökeresen.

Tolstoj Kreuzersonátának nevezett művébe már sokan beleakaszkodtak. Sokan látják túlzottnak elveit, de akár túlzottnak látjuk őket, akár nem, el kell ismernünk, hogy Tolstoj azokat oly hittel és meggyőződéssel vallotta, melynek elemi erejét mégoly szépen megírt ellenregénnyel sem lehet megcáfolni. Ezért hiszem, hogy ifj. Lovászy Márton némileg szerénytelen és egyben hátlátlan feladatot tűzött maga elé. Mert bár a szerző nem a maga nevében beszél, elbeszélő hőisével teljesen szolidárisnak látszik. Ez a hős lehet hogy sokkal normálisabb ember, mint Poszdnisev, de egy kissé könnyen veszi az életet. Angyali egyszerűséggel

szól: Amit a szerelemben hibáztam, megbántam és jóvátettem. Ilyen simának és komplikátatlannak nem lehet látni az életet, ha valakinek az az igénye, hogy Tolstoj koncepcióját korrigálja. A Kreutzersonátába kapaszkodni felesleges ötlet volt, amelyet el kellett volna ejteni. Ettől a beállítástól eltekintve végig kellemes és megható olvasmány ez a regény, amelyben kissé cassanovásan sikamlós kalandok keverednek olthatatlan idealizmussal. A kényes témákat, amelyeket megpendít, sikerül minden trágárságot és durvaságot elnyomva rezonáltatni. A stílusa: magávalragadó, behizelgő, seholsem különleges vagy meghökkenítő. Modern s kissé lelketlen technika olajain siklik a cselekmény. Az átlag olvasónak aligha lesz alkalma felocsudni abból a mámorból, amelybe belerángatja. Az őszhajú és mosolygós útitárs elbeszélése olykor a valószerűtlenségig mesészerű. Hősei csak egész szokatlan helyzetekben (viharban, parkban, szobrok között stb.) gyulnak szerelemre, anélkül, hogy a szerző ezt a kissé papírszagú patológikus romantikájukat, mintegy fizioiógiai gyarlóságként domborítaná ki. Általában: Irisznek s a történet hősének meglepő elváltozásai úgy pszichológiai, mint fizioiógiai szempontból teljesen indokolatlanok és az orvostudomány kutatásainak ellenmondanak. Ez még nem volna nagy baj: a baj ott kezdődik, hogy a szerző más módon sem teszi valószínűvé, sem tudománnyal, sem művészettel, ezeket a hihetetlen elváltozásokat. Legalább valamiféle varázst éreznénk, de nem érzünk egyebet, csak oly csodát, amely hidegen hagy bennünk. Általában baj, hogy a szerző annyira kacérkodik a romantikus valószínűtlenségekkel. Ha az olvasót nem kábítaná a tovasodró stílus, minduntalan észbe jutna, hogy az őszhajú, mosolygós útitárs újjából szopta a kalandjait, amelyek hol a valóság szimbólikus sürítéseinek, hol hazugoknak tűnnek fel és sem részben, sem egészben nem alkalmasak arra, hogy Tolstojnak ellentmondjanak. Hiányzik belőlük az élet nyersen-eleven meggyőző ereje. A kritikus pedig megállapíthatja: ifj.

Lovász Márton igen sok rokonszenves vonással és köznapibb értelemben vett írniudással simul közönségéhez, melyet mindinkább meg fog hódítani. Néhány mellékalaknak, mint Zenónak és Irisz fivérének rajza s néhány élesen tüzes színekkel vázolt jelenet, a kényesebb igényeket is kielégíti. Egészen véve azonban olyan a szerzőnek ez az első műve, hogy együttóhelyben gyönyörűséggel lehet elolvasni, de ha visszagondolunk rá, vagy ha újra átlapozzuk, folyton csökken ez a gyönyörűség. *Marconay Tibor.*

Kogutowicz Károly: Magyarország néprajzi térképe. Budapest, 1927. Kóka Lajos kiadása. (III. kiadás.) A magyar probléma, mai fejlettségi állapotában — mint ezt a szerző is helyesen állapítja meg — néprajzi kérdés. Hiteles statisztika és ennek alapján híven megrajzolt térkép az a két bizonyítékunk, amely «ad oculos» demonstrálja a trianoni határ szörnyűségeit.

De viszont az is bizonyos, hogy a pörös feleknek rendszerint egyike sem szokott alkalmas lenni hiteles statisztikai adatok és hiteles térkép megszerkesztésére. A múlt évben elhalálozott Cvijič belgrádi egyetemi tanár reánk nézve szomorú hírre szert tett térképei, valamint a tömérdek cseh és oláh forrásból eredő s az illetők érdekeit szolgáló térképek bizonyosságai annak, hogy milyen gyúrható, formálható s végül könnyen deformálható anyag a statisztika és a néprajzi térkép.

Ezekkel szemben Kogutowicz térképe a tárgyilagosságot a könyörtelenségig túlozza. Mert jóllehet mindenestre el kell hinnünk a szerzőnek, hogy a minden egyes község néprajzi elemzése alapján összegyűlt statisztikai adatok szerint ilyen térképet is lehet rajzolni, de viszont az is kétségtelen, hogy Kogutowicz térképével harcolva nem sokat — sőt keleti és déli trianoni határainkon épenséggel semmit sem — tághíthatnánk.

Minthogy a mostani (1 : 1,000,000) csak előfutárja Magyarország hamarosan megjelenő kétakkora (1 : 500,000) néprajzi térképének, bizonynyal nem céltalan, ha itt a szerző figyelmét egy-két dologra fölhívom.

Legelsősorban a teljesen lakatlan hegyvidéket, aminő főként Erdélyben van sok, legalább oly szembetűnően kell kiemelni, mint ezt Teleki Pál tér-

képén látjuk. Nagyon fontos lenne továbbá azokat az átmeneti területeket is összefoglalóan jelezni, amelyeken a magyarság viszonylagos többségben van. Ezeknek a területeknek kiemelése nemcsak okvetlenül szükséges, hanem föltétlenül igazságos is. S ezen az alapon megoldható lenne a Székelyföld problémája is, még pedig nem azon a groteszk módon, amelyen a Kelet-Poroszországot oldották meg. Ugyanilyen fontosságú föladat a nép-sűrűségnek exaktabb és szembetűnőbb módon való érzékeltetése is. Különösen a kék- és lilaszínekkel jelzett lakosság sűrűségének jelzése nagyon elmosódó. S végül a magyar nyelvszigeteken, ahol ez a térkép esztétikáját nem zavarja, a történelmi jelentőségű városok nevét kissé sűrűbben kellene föltüntetni. (Többek közt Nagyenyed nevét sem találjuk.)

Tagadhatatlan, hogy Kogutowicz térképe magyar szemünknek nem fest rózsás képet az abszolút többségi alapon várható határkiigazítást illetőleg és magyar lelkünk vágyainak tüzelésére sem mondható alkalmasnak. Igaz viszont, ezt a térképet nem a magunk használatára s főként nem a magunk gyönyörűségére tervezte a szerző.

Fontos csak az, hogy annak a célnak, amit minden bizonytal maga a szerző is szem előtt tart, megfeleljen s még fontosabb, hogy ennek a célnak megvalósulása minél hamarabb bekövetkezzék. *Gaál István.*

Liszt Nándor : Zokon ne essék. (Lisztiusz kromkik. A Magyar Jövő kiadása). Tán mi sem jellemzi jobban átmeneti korunk számos ferdeségét, mint az, hogy mind szaporábban lép fel a gúnyos kromki, mely a közélet, irodalom és művészet kinövéseit pellengérez ki. Liszt Nándor vaskos könyvbé gyűjtötte össze a maga néha ugyancsak vaskos szatirait, melyekben találó ítéletet mond külső és belső ellenségeinkről s ahol kell, magunkról is. Van-e valami lemérhető eredménye az ilyen javító célzatú szatiráknak? Aki akár közéletünk visszasságait, akár irodalmi és művészeti téren burjánzó gyalogságainkat figyeli, úgy találja, hogy a világ bizonyos megkezdett, hogy úgy mondjam divatos irányban tovább fog «keserű» levében, bárhogy csipkedik, bunkózzák is irányát a szatiriku-

sok. Ez azonban tán mégis csak lát-szat. A sok-sok szatira végre mégis csak annyi sebet ejt tárgyán, hogy egyik-másik halálössá válik. *Önismertre* tanít s tudjuk, hogy aki belátja tévedését, már is a javulás útján van.

Liszt Nándor szatirái így egy egészebb világnézet, nemzetibb érzés és finomabb ízlés eljövételét szolgálják. Igen gazdag anyagot ölel fel s versben és prózában felváltva figurázza ki életünk neveléséges elemeit. A cím: «Zokon ne essék», mintegy azt mondja, hogy végeredményben csak tréfa az egész, nem kell érte haragudni. A mű azonban — igen helyesen — azt célozza, hogy igenis: essék zokon minden nyilvánvessző, mert csak így van jogsultsága. A kötetnek vannak igen elmés darabjai, melyek nagy irodalmi műveltségről tesznek tanubizonyosságot s azt is jelzik, hogy a szerzőben a költőt az elmejátékos nem tudja egészen elhallgatni. Mert Liszt Nándor nemcsak szelemes ember, de jeles költő is. Könyve derűs, szép és igaz könyv, mely méltó az elolvasásra. *nn.*

A kalandorok városa. Frank Heller. Fordította: Bónyi Adorján. (Légrádykiadás.) A svéd Heller Frank, az új-fajta kalandor-regények írója ebben a novellás-kötetében is szokott alakjait hozza élénk: a jószívű és jókedvű, kicsit léha, kicsit könnyelmű és bohémlelkű kalandorokat, akik egy ötletem teszik fel az életüket, jövőjüket, boldogságukat a Sors nagy rulettjén és hol nyerne, hol mindent elveszítene. A szimbolumot azonban csak sejteni lehet, talán nem is szándékolt, csak öntudatlanul rejtőzik az eleven cselekmények mögött. A teljesen különálló novellákat csak a közös helyszín foglalja egységbe: Monte-Carlo, ahol annyi ember megfordul a világ minden tájáról a naiv patikus-segédttől a többszörös gyilkosig. Talán épen ez a tény, hogy annyiféle különböző nemzetiségű, korú, vérmérsékletű, szellemű és erkölcsi fajsúlyú ember találkozik ott, «A kalandorok városában», ez könnyíti meg az író bravurját, hogy elejétől végig játékos-alakokat rajzolva, mégsem esik ismétlésbe, nem válik egyhangúvá. Nem típusokat ad, hanem jellemrajzokat. Könnyedén, vidáman ír, a tragédiákat csak sejteti.

R. Kozma Ilona.